

Дејан Гојков³

КАРАКТЕРИСТИКЕ ОБЈЕКТА ПРАВА И ДРЖАВИНЕ

UDK: 347.251
347.23
347.131.4

Прегледни рад

Резиме

Објекти права представљају значајну ставку како за приватни тако и за јавни сектор. Посматрање односа у коме субјекти права ступају поводом објекта права изискује познавање врста и карактеристика објекта права који се могу срести у једном правном систему.

Успешност чинилаца правних односа зависи и од познавања термина државине иако се од ње ограђују конкретни стварно правни односи, али се она веома често среће као чинилац правних односа.

Кључне речи: *објекти права, државина, субјекти права.*

Увод

Правни односи могу се заснивати само између субјекта у праву, а поводом објекта у праву. Под објектом права може се подразумевати и оно што са становишта природних наука нема карактер објекта (нпр. права потраживања).

У правном смислу речи под објектом права подразумева се све оно што може бити предмет метаморфозе вредности (Weatherhill & Bernitz, 2007)

³ Angestellt, Lead Supply Chain, E.ON SE, Essen, Germany, dejan.gojkov@gmail.com

Да би један објекат права имао то својство он мора да испуни следеће услове: 1) да је објективно подобан за метаморфозу вредности, 2) да метаморфоза његове вредности буде правно допуштена и 3) да вредност објекта права буде таква да се може изразити у новцу. Сви услови морају бити испуњени.

Ствари – ствари су или производи људског рада или материјални делови природе који се могу потчинити људској власти. То су објекти који се могу присвајати и поводом којих се могу заснивати правни односи. Посебне врсте ствари за које важи посебан правни режим су делови људског тела (објект права може бити само онај део тела чије одвајање не угрожава живот и здравље људи - нпр. крв, коса), новац и хартије од вредности (у даљем тексту: ХОВ)(Pearson, 2017).

Људске радње (чинидбе) спадају у објекте грађанског права. Овде је реч заправо о људском раду који се изражава у различитим чињењима односно услугама. Да би добила статус објекта права људска радња мора испунити три услова: да је подобна за метаморфозу, да има своју вредност изражену у новцу и да је правно допуштена.

Права су најчешће облигациона права као што је нпр. право потраживања.

Објекти индустријске својине, ауторских и сродних права као посебна врста објеката права – објекти индустријске својине називају се производима људског ума а објекти ауторских и сродних права производима људског духа. Првима се бавило право индустријске својине а другима ауторско право мада се данас чешће за обе ствари употребљава заједнички назив интелектуална својина(Vogel & Vogel, 2020).

Лична добра подразумевају одређена својства физичког лица која су строго везана за саму личност човека, која

нису подобна за метаморфозу јер би се промет таквих добара противио моралном схватању друштва (нпр. углед, статус, част). У лична добра се убрајају: лична права (везана за физички интегритет и слободу човека) и лична имовинска права (права имовинске природе чије је вршење и трајање непосредно везано за личност човека). Лична права и лична имовинска права су непреносива и престају смрћу физичког лица. Сва ова добра могу постати објекат права у случају њихове повреде(Berrebi, 2005).

1. Објекти индустријске својине

Производи људског ума представљају иновације, нова интелектуална решења, вредности које се могу применити у привредној, занатској или другој делатности. То су нова решења која омогућавају привредни развој. Израз индустријска својина прихваћен је као израз који обухвата правну заштиту патената и иновација у националном и међународном праву. Према интезитету иновације имамо поделу на(Karanikić-Mirić, 2017):

а) Проналазак – то је нови изум, ново решење неког техничког проблема који се може применити у индустријској, занатској или другој делатности. Проналазак и његов проналазач се правно штите регистрацијом. Проналазачко право регулише ову област.

Лице које је творац проналаска назива се проналазач или изумитељ. Проналазач у односу на свој изум има лично (морално) право и имовинско право.

У зависности од нивоа инвентивности проналазак се може правно заштитити као патент или као мали патент.

б) Патент – се дефинише као право које се признаје за проналазак из било које области технике. Да би то право било признато проналазак мора да испуни три услова: 1) да је нов, 2) да има иновативни ниво и 3) да је индустријски применљив. Патент ужива заштиту на националном и међународном плану и та заштита је ограничена на 20 година. Предмет проналаска који се штити патентом може бити производ или поступак (патентом не може бити заштићен проналазак противан моралу друштва нпр. клонирање људи).

Надлежни управни орган води три врсте регистра: 1) регистар пријаве патента, 2) регистар патената у који се уносе подаци о признатом патенту и 3) регистар сертификата о додатној заштити.

Проналазач као носилац патента може путем уговора о лиценци уступити право на коришћење свог проналаска другом лицу. Уколико проналазач одбија лиценцу или тражи неоправдане услове или га сам не користи законодавац може увести принудну лиценцу.

Носилац патента може се одрећи свог патента. Даном смрти или престанком правног лица право на патент престаје да постоји осим ако је прешло на наследнике.

Мали патент – представља нови изум и проналазак али нижег инвентивног нивоа од патента. Назива се и мали проналазак и не може се односити на поступак. Носилац права на мали патент може поднети захтев за претварање пријаве малог патента у пријаву патента или модела.

Кноњ-хоњ не представља објекат индустријске својине али ипак ужива правну заштиту преко правила о нелојалној конкуренцији и пословној тајни. То је скуп техничких и технолошких сазнања и искустава које су стечене у пракси и могу се применити у производњи.

в) Жиг – то је знак за разликовање робе и услуга

који се још назива заштитни знак или марка. Жиг се региструје и тако ужива правну заштиту. Служи за обележавање робе и услуга па тако постоје робни и услужни жигови. Наш законодавац разликује индивидуални, колективни или жиг гаранције.

г) Дизајн – је објекат индустријске својине под којим се подразумева спољашњи изглед производа, тј. укупни визуелни утисак који производ оставља на информисаног потрошача или корисника. Да би био правно заштићен он мора бити нов и мора бити индивидуалне природе, тј. да има индивидуалног творца. Дизајн може бити тродимензионални (модел) или дводимензионални (узорак) изглед целог производа или његовог дела а одређени његовом визуелним карактеристикама, посебно линијама, контурама, бојама, обликом, текстуром и материјалима. Креатор дизајна назива се аутор или носилац права на дизајн.

д) Ознаке географског порекла – оне обухватају два појма: име порекла (назив земље или региона који означава да производ одатле потиче и да су квалитети производа условљени географском средином) и географску ознаку (то је ознака за идентификацију робе као робе која потиче са територије одређене земље и која указује на одређени квалитет и репутацију). Оба појма служе за ближу идентификацију природних, пољопривредних и индустријских производа.

ђ) Топографија и интегрисана кола – топографија подразумева на било који начин приказан тродимензионални распоред елемената од којих је најмање један активан и представља међувезу у интегрисаном колу. Интегрисано коло подразумева готов производ или међупроизвод у коме се остварује

одређена електронска функција и у коме су елементи интегрално формирани.

е) Право конкуренције – строго узевши не представља објекат права те му неће бити посвећена пажња.

2. Стварно право и врсте ствари

Ствари чине једну врсту објеката права које су предмет метаморфозе на тржишту. Посто ствари немају своју вољу оне се не могу саме размењивати. Њихову размену врше њихови чувари који се на тржишту морају признавати за власнике тих ствари (Honold, 2009).

На стварима се осим права својине могу успоставити и друга права као што су право залоге и право службености. Питања која су везана за утврђивање права које се могу имати на стварима изучава стварно право. Норме стварног права представљају стварно право у објективном смислу, а права која припадају једном лицу на основу норми објективног стварног права јесу субјективна стварна права.

Стварна права су апсолутна права јер делују према свима (erga omnes) а то значи да свако мора поштовати туђе стварно право. То су право својине, право залоге и право службености.

2.1. Појам ствари

Под стварима у правном смислу речи подразумевају се производи људског рада и делови природе који могу бити потчињени људској власти и на којима може бити успостављено право својине или неко друго стварно право. Да би један објекат имао природу ствари у праву морају бити испуњена два услова: 1) физички (да ствар

може бити подвргнута људској власти) и 2) правни (економски и друштвени, што значи да објекат има своју вредност изражену у новцу)(Anderson et al., 1987).

2.2. Врсте ствари

Телесне и бестелесне ствари – подела потиче из римског права и телесне су оне које се могу дотаћи, а бестелесне које се не могу дотаћи.

Ствари у промету и ствари ван промета – подела је извршена на основу тога да ли се право својине на одређеној ствари може прометати на тржишту или не. Ствари у промету деле се на(Schlechtriem & Butle, 2016): Покретне и непокретне ствари – покретне су оне које се могу премештати са једног места на друго а да се притом њихова суштина не оштети. Код неповратних то није случај. Пренос својине на покретној ствари врши се предајом и није потребна форма уговора док се пренос на непокретној ствари врши уписом у регистар и захтева се уговор.

Потрошне и непотрошне ствари – потрошне су оне чија се суштина губи једнократном употребом (нпр. хлеб, кафа, пиће) а непотрошне су оне чија се суштина не губи једнократном употребом (нпр. телефон, књига).

Индивидуалне и по роду одређене ствари – индивидуалне су оне ствари које су појединачне и тачно одређене (нпр. слика Монализа). По роду одређене или генерицне ствари су оне које су одређене по роду и врсти и по броју и количини (нпр. пшеница, сијалице, аутогуме)(Aubry, 2020).

Заменљиве и незаменљиве ствари – ако се приликом извршења обавезе уместо једне ствари може дати друга онда је заменљива а ако не може онда је незаменљива.

Дељиве и недељиве ствари – дељиве су оне чијом се

деобом не уништава њихова суштина а добијени део путем физичке деобе има сразмерну вредност према целини. Код недељивих је супротно.

Главне и споредне ствари – ова подела се врши код оних ствари код којих више ствари чине једну економску целину а тиме и правну и код којих је једна ствар економски главна (нпр. брава), а друга споредна (кључ).

2.3. Новац и хартије од вредности – посебне врсте ствари

Новац – новац је посебна врста ствари у праву и има значајну улогу у тржишној привреди па стога подлеже посебном правном режиму. Новац има бројне функције: мерило вредности, средство плаћања, средство тезаурације, обавља функцију оплодње итд. Новац има својство ствари у праву, он је ствар у промету, по роду одређена ствар, покретна, потрошна, заменљива и дељива ствар.

Хартије од вредности – ХОВ су писане исправе чији законити ималац може остварити оно субјективно право које је означено на хартији. Сама хартија (сам папир) нема неку вредност али вредност има право које је уписано у хартији. Пример ХОВ у нашем праву су: меница, чек, акција, обвезница итд.

Разликујемо право на хартију (право које њен ималац има и оно сто може бити право својине) и право из хартије (оно право које је уписано у хартију и оно је прометљиво и подобно за метаморфозу).

Према начину означавања имаоца хартије ХОВ се деле на: хартије на доносиоца (лутријски лоз), хартије на име (обвезница) и хартије по наредби. Хартије на доносиоца преносе се предајом, хартије на име цесијом

а хартије по наредби индосаментом.

3. Државина

Државина је самостални правни институт, није стварно право али се изучава у оквиру стварног права. Државина има велики значај за право, јер је претпоставка 1) да је држалац ствари власник док се не докаже супротно, 2) држалац ужива правну заштиту, 3) државина може да утиче на престанак својине.

Појам државине преузет је из римског права али је временом изграђена модерна, објективна концепција државине.

Државина се дефинише као фактичка власт, тј. као економска власт на ствари за разлику од права својине која се дефинише као правна власт на ствари. Да би се нешто подвело под појам државине нужно је да државина буде фактички однос физичког поседовања ствари и да поседовање значи истовремено економско искоришћавање саме ствари. Под државином се подразумева и она фактичка власт која се не врши на основу неког субјективног права (нпр. када купимо украдену ствар без знања).

У правној теорији прави се разлика између државине и детенције. Детенцију на ствари има лице које по основу радног или сличног односа врши фактичку власт на ствари за друго лице а дужно је да поступа по упуштвима овог другог лица (нпр. конобар, кућна помоћница итд.)

Државина има фактичку власт само на стварима које су у правном промету (ствари изван правног промета не могу бити државина нпр. јавна добра, природна богатства итд.)

Државина ужива правну заштиту и штити се посебном

посесорном тужбом. Овде је основно правило да држаоца ствари не сме нико да узнемирава у његовој државини осим власника те ствари.

Државина се губи: 1) када држалац престане да врши фактичку власт или 2) ако је привремено спречен да врши фактичку власт.

Врсте државина се могу посматрати према на следећи начин:

а) Законита и незаконита – законита је она државина која има правни основ. Тај основ мора бити исти онај који је потребан за стицање права својине. Незаконита је она до које се дошло без правног основа.

б) Савесна и несавесна – савесна је она код које држалац верује да је и власник ствари, а несавесна је она када држалац ствари зна да није власник.

в) Својинска и употребна – својинска је таква државина код које држалац ствари жели, односно има вољу да ствар држи као власник. Употребна је таква где држалац нема вољу да буде власник али ствар држи по неком правном основу.

Закључак

Сагледавање ствари као објеката права представља основу за ступање у правни однос између субјеката права. Приступ оваквог посматрања правних елемената датира још из римског приватног права, тако да се он задржао до данас, како у приватним тако и у јавном правним односима. Значај познавања ствари и државине у толико је већи, јер се примењује и на јавни сектор који је у домену транзиције изузетно значајан.

Класификација ствари као објеката права се претпоставља значајна из домена правних односа, јер се као субјекти права могу јавити како приватно-правни тако и јавно-правни чиниоци.

Несвакидашње појашњење и класификација објеката права у облику ствари се намеће као нужда, јер се стварање и унапређење правних норми мора континуирано надограђивати.

Литература

1. Anderson, R., Fox, I., Twomey, D.P. (1987) Business law. Cincinnati: UCC Comprehensive Volume
2. Aubry, H. (2020) Pratiques commerciales interdites. u: 'Droit de la consommation' (sous la direction de Dominique Fenouillet), Dalloz Action
3. Berrebi, J. (2005) Commentaire de la directive du 11 mai 2005 sur les pratiques commerciales déloyales. *RLDC*, 19
4. Karanić-Mirić, M. (2017) Zabрана nepoštene poslovne prakse. u: Ignjatović Đorđe [ur.] Kaznena reakcija u Srbiji, VII deo, Beograd
5. Pearson, G. (2017) Current issues for Consumer Protection Law in Australia. u: Lima Marques Claudia, Dan Wei [ur.] Consumer Law and Socioeconomic Development, Springer International Publishing
6. Schlechtriem, P., Butle, P. (2016) UN Law on International Sale: The UN Convention on International sales of goods. Heidelberg
7. Honnold, J. (2009) Uniform Law for International sales under 1980 united nation convention. Hague
8. Vogel, L., Vogel, J. (2020) French consumer law. LawLex/Bruylant
9. Weatherhill, S., Bernitz, U. (2007) The regulation of Unfair commercial Practices under EC Directive 2005/29: New rules and new techniques. Oregon, Oxford - Portland

Dejan Gojkov

CHARACTERISTICS OF OBJECTS OF LAW AND THE STATE

Abstract

Objects of law represent an important item for both the private and the public sector. Observing the relationship in which the subjects of law enter into the objects of law requires knowledge of the types and characteristics of the objects of law that can be encountered in one legal system. The success of the agents of legal relations also depends on the knowledge of the term state, even though concrete real legal relations are excluded from it, but it is very often encountered as an agent of legal relations.

Key words: objects of law, state, subjects of law.

Datum prijema (Date received): 11.02.2024.

Datum prihvatanja (Date accepted): 27.04.2024.